

Konceptualna umjetnička knjiga

Brnelić, Marijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:030276>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

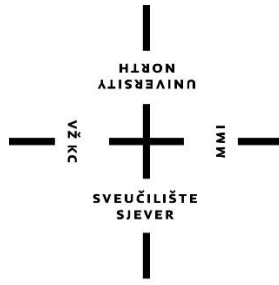
Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-12**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

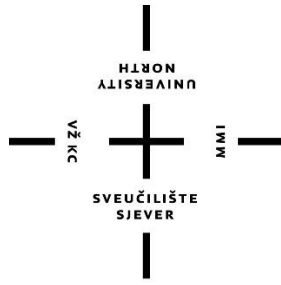

**Sveučilište
Sjever**

Završni rad br. 124MED/2020

Konceptualna umjetnička knjiga

Marijana Brnelić, 2686/336

Sveučilište Sjever

Odjel za umjetničke studije

Završni rad br. 124MED/2020

Konceptualna umjetnička knjiga

Student

Marijana Brnelić, 2686/336

Mentor

doc.art. Niko Mihaljević

Prijava završnog rada

Definiranje teme završnog rada i povjerenstva

ODJEL Odjel za umjetničke studije

STUDIJ preddiplomski sveučilišni studij Medijski dizajn

PRISTUPNIK Marijana Brnelić

MATIČNI BROJ 2686/336

DATUM 15. 9. 2020.

KOLEGIJ Kreativni proces

NASLOV RADA Konceptualna umjetnička knjiga

NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU Conceptual Artist Book

MENTOR Niko Mihaljević

ZVANJE doc. art.

ČLANOVI POVJERENSTVA

1. doc. Igor Kuduz, predsjednik
2. doc. Andro Giunio, član
3. doc. Niko Mihaljević, član
4. doc. Luka Borčić, zamjenski član
- 5.

Zadatak završnog rada

BROJ 124MED/2020

OPIS

Tema završnog rada je konceptualna umjetnička knjižica čijim se izgledom povezuje ručno formirano umjetničko djelo sa prirodnim stvaranjem Zemljine površine. Proces izrade je u potpunosti ručni rad. Prvi je korak izrada papira napravljenog od starih skripti čime se i simbolički zatvara krug studiranja. Nakon izrade, svi su papiri izrezani na jednake dimenzije i posloženi od debljeg prema tanjem što je poveznica sa prirodnom stabilnošću. Papiri su zatim izrezbareni u obliku izohipsi čime se i vizualno povezuje s prethodno navedenom debljinom papira. Završni korak je lijepljenje knjižice.

U radu je potrebno:

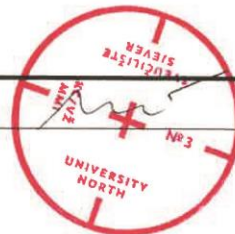
- istražiti povijest umjetničke knjige u suvremenoj likovnoj umjetnosti
- analizirati proces samostalne izrade papira i reciklaže
- konceptualizirati vlastitu umjetničku knjigu
- ostvariti finalni grafički proizvod (eksperimentalnu umjetničku knjigu)

ZADATAK URUČEN

16/9/2020

POTPIS MENTORA

SVEUČILIŠTE
SJEVER

Sažetak

Knjiga je bezvremenska umjetnička forma, danas je živa kao i prije, a umjetnici nastavljaju istraživati granice onoga što jest. Konceptualna umjetnost donosi nove poglede na umjetnost. Umjetnička se knjiga kroz povijest umjetnosti razvija te postoje razni aspekti ručno izrađenih knjiga. U ovom se radu nadovezujemo na nastanak drugačije vrste umjetnosti i stvaranje unikatnih knjiga umjetnika.

Medij od koje je napravljena velika većina knjiga je papir. U većini slučajeva bacamo papire koji nam više ne koriste. Nadovezujući se na prirodu i njezino stvaranje, iskorišteni se papir reciklira te se stvara novi kako bi se kreiralo nešto unikatno.

Ključne riječi: knjiga umjetnika, papir, stvaranje, recikliranje, konceptualnost

Abstract

The book is a timeless art form, alive today as before, and artists continue to explore the boundaries of what it is. Conceptual art brings new perspectives on art. Artists' book has evolved throughout the history of art and there are different aspects to handmade books. In this essay we build on the emergence of a different kind of art and the creation of unique books by artists.

The vast majority of books is made of paper. In most cases, we throw away paper that is no longer used. Building on nature and its creation, used paper is recycled to create something unique.

Keywords: artists' book, paper, creation, recycling, conceptuality

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Medij.....	6
2.1. Teorija medija	6
3. Suvremena umjetnost.....	8
3.1. Konceptualna umjetnost.....	8
4. Umjetnost izrade papira	11
4.1. Ručna izrada papira.....	11
5. Umjetnička knjiga.....	15
5.1. Knjige umjetnice Noriko Ambe	21
6. Praktični dio	25
6.1. Recikliranje papira	26
6.2. Oblikovanje umjetničke knjižice.....	31
7. Zaključak.....	39
8. Literatura.....	41
Popis slika	42

1. Uvod

Ovaj se završni rad bavi istraživanjem i stvaranjem umjetnosti. Prikazuje se potencijal umjetničkog izražavanja. Promatranjem kvaliteta umjetničkih knjiga koje se razlikuju od tradicionalnih knjiga otvara širok spektar koncepata istraženih od strane umjetnika koji rade u ovom mediju. U stvaranju svojih knjiga, umjetnici razmatraju komponente strukture i materijala, kao i konceptualne aspekte (ideje, značenja, interpretacije). Rezultati te kombinacije omogućavaju čitatelju ili gledatelju novu interpretaciju teksta, slikovitog izlaganja i materijala. Zajedno, ove komponente predstavljaju značenja koja nadmašuju doslovno čitanje teksta. Umjetničke knjige daju priliku stvaranju novog značenja. Umjetnici manipuliraju stranicama, formatom i sadržajem. Neke su umjetničke knjige „zamaskirane“ kao tradicionalne, dok su druge posve prepoznatljive.

Kroz povijest, svijet se sve više može vizualno prikazati onakav kakav uistinu jest. To je nagnalo umjetnike na mijenjanje onog što je postojalo ili stvaranje nečeg što nije postojalo u stvarnom svijetu. Suvremena umjetnost donosi nove ideje i pravce koji izlaze iz okvira umjetnosti kakva je bila do tada. Konceptualnost stvara nove vidike na objekte, njihovom dematerijalizacijom. Stvara se naglasak na kreativni proces. Umjetničke knjige su oživjele 60-ih godina 20. stoljeća, no to je bio samo jedan od koraka u dematerijalizaciji umjetničkog objekta. Umjetničke knjige postale su dio eksperimentalne forme. Mnogi su vidjeli knjigu kao sredstvo stvaranja šire publike, one izvan svijeta umjetnosti.

Knjiga umjetnika nije stvorena zbog informacija koje sadrži. Ona je stvorena kao umjetničko djelo. Njezin dizajn i format predstavljaju njezin sadržaj. Iskustvo promatranja je ono što umjetnik želi prikazati, stvaranja iluzije nečeg novog. Umjetnička knjiga nije sinonim dizajna knjige ili pisane umjetnosti, ona je nešto posve drugačije.

Tri su glavne karakteristike knjige: naslovnica, koja daje naznake knjige i štiti njezin sadržaj; stranica, koja je strukturalna jedinica knjige; i struktura slijeda stranica. No niti jedno od karakteristika ne mora biti preduvjet za definiranje knjige. Privlačnost knjige kao medija komunikacije je da individualni objekt može biti jeftin za izradu i distribuciju, prenosiv, dostupan, njezin se sadržaj može se iskusiti vlastitom brzinom (za razliku od video i audio sadržaja).

U teoriji ne postoji granica upotrebe materijala koji se mogu staviti između korica knjige, niti kako će ti materijali biti posloženi. Ta distinkcija razdvaja umjetničke knjige od onih konvencionalnih. Ono što čini umjetničku knjigu može biti nešto već postojeće, ili možemo sami stvoriti medij kojim će knjiga biti ispunjena. Dovoljno blizu tradicionalnom izgledu, no ipak odmak od istog, je korištenje nekonvencionalnog papira. Stvaranjem nečeg što nas je nekada

služilo, u nešto što nas može ponovno služiti, istovremeno može dodati osobni pečat svakom listu papira. Recikliranje papira je proces koji zahtjeva vremena i truda, te koji osobno veže stvaratelja uz svaki list papira. Nesavršenosti koje možemo dobiti na papiru pri izradi, stvaraju savršeni unikat. [8]

2. Medij

Način primjene i širenja u različitim djelatnostima koje omogućuju ljudsku komunikaciju određuje što će se i kako nazivati medijima. U odredbi pojma područje medija se ograničava. Uporabna se djelatnost medija širi na mnoštvo novih, savršenijih medija. Mediji se diskurzivno određuju pragmatički njihovom uporabom kao sredstvom komunikacije.

Sredstva medija se sve više razvijaju i postaju sve dostupnija, s time se razvijaju i mogućnosti njihova korištenja u različite svrhe. Sredstvo više nije samo tehnički pojam instrumenta kojim se odvija komunikacija, već je u njemu sadržana svrha komuniciranja. Marshall McLuhan je uputio na bitan preokret u razumijevanju medija kao tehnologije sa svojom izjavom „medij je poruka“. Pronalaskom novog instrumenta povijesno se mijenja poredak društvenoga i kulturnoga poretka znakova. Preokret je u tome što se pojmovnim proširenjem medija potire njegova instrumentalna funkcija. Nije važna samo uporaba medija, već sam medij kao sredstvo koji upućuje na neku svrhu vlastitoga označavanja. Da je medij poruka znači da poruka koja nastaje iz nekog medija određuje način artikulacije svijeta značenja čovjeka, prirode, društva i kulture. [1]

2.1. Teorija medija

Tekst više nije univerzalna moć izricanja neizrecivog u pripovijedanju, tek sklop informacija. Tiskana knjiga i njen digitalni zapis formalno su istoga značenja. Razlika je u medijskom posredovanju poruke, čime se mijenja odnos subjekta i objekta poruke. Razvojem pojma medija u sklopu razvitka same teorije medija ukazujemo na teškoće s pojmom. Pretpostavka razumijevanja medija je da se uvijek odnose na druge medije.

Teorija medija razmatra pojam „medija“, njegovu funkciju i smisao na svim područjima ljudske djelatnosti. Znanje i smisao komunikacije tematizira se s obzirom na posljedice koje, mediji poput pisma, knjige, fotografije ili filma, imaju na promjenu načina života. Povijest pisma predstavlja neophodan dokaz o povijesti civilizacija. Kultura i tehnologija tijekom povijesti se razvijaju kao mediji razvitka čovjeka. Za teoriju medija spoznajno-teorijsko problematiziranje pitanja o svijesti, umu i kulturi je od velike važnosti.

U okviru teorije medija razlikuju se „mekka“ i „tvrda“ teorija. To je analogija s McLuhanovom razdiobom medija na „hladne“ i „tople“ medije. „Meka“ teorija razmatra neutralnog nositelja informacije u mediju. Tu je usmjerenost na materijalnu osnovu znaka ili informacijskog kanala. Preciznije, riječ je o tehničkom aspektu medijalnosti koji televizijski kanal razlikuje od pismovnog znaka, jer su to dvije različite vrste informacija. „Tvrda“ teorija stavlja naglasak na ono što medije i po podrijetlu te riječi odlikuje – posredovanje. Kako se posreduju informacije u različitim medijima i kako posredovanje postaje društveno-kulturalnim

znakom ponašanja nekoga kolektivnog identiteta, predmet je teorije medija. Povijest nije povijest u smislu priče sa početkom u mitu, a završetkom u našem dobu. Povijest je povijest medija. Mediji prenose informacije o svijetu. Takve informacije stvaraju uvjete za komunikaciju unutar i izvan kultura. [1]

3. Suvremena umjetnost

Umjetnost je do modernoga razdoblja bila formalno sputana religijskom službom. Oslobođanjem od „okova“ božanskoga istupila je iz otvorenog svijeta bitka i bogova u zatvoreni „svijet umjetnosti“. To je oslobođanje bilo djelotvorno u svim aspektima njezina pojavljivanja, od slobode forme i izraza do revolucije kulturnih pretpostavki vlastita odnosa glede svijeta kao horizonta značenja. Modernom umjetnošću zatvoren je proces linearnog napredovanja povijesti.

Kad je moderna umjetnost postala estetski autonomna, to je bio trenutak njezine preobrazbe u instituciju društvene samoreprodukcije kulture, u dio kulturnog sektora. Umjetnost funkcionira kao estetski ornament ili kao uzvišeni način društvene egzistencije čovjeka. Takav funkcionalni sklop umjetnosti, društva i kulture se nije bitno promijenio. Može se radikalizirati P. Bürgerova postavka o modernoj umjetnosti kao „kulturnoj instituciji“ društva koji se revolucionira unutarnjim preokretom umjetnosti spram svijeta života ustvrditi da suvremena umjetnost više nije društveno i kulturalno određena. [1]

Smatra se da je moderna umjetnost započela sa pojavom djela Edouarda Maneta (1832-1883) i Paula Cezannea (1839-1906). Tada se slikanje prvi puta odražavalo pod vlastitim uvjetima, prilagođavanjem motiva suvremenom životu ili postavljanjem puta prema apstrakciji oslobođenoj potrebe za reprodukcijom viđenog. [2]

Suvremena umjetnost još uvijek djeluje kao kritički komentar društvenih odnosa i kulturalnih strategija moći, no, ono što je bitno za njezino događanje u svijetu je upravo nešto što je bio neispunjeni program ruske avangarde 20-ih godina 20. stoljeća. Riječ je o revolucioniranju samoga života umjetnošću, što je pretpostavka promjene društvenih odnosa.

Suvremena se umjetnost ne priklanja ophođenju s ljepotom i uzvišenošću. Svjesna svoje anti-umjetničke istine u doba prevlasti vizualne kulture, sama sebe nadmašuje govoreći jezikom suvremenih prirodnih znanosti.

Suvremeni umjetnici su po definiciji medijski umjetnici, koji djeluju u okviru različitih područja. Eksperimentirajući s novim tehnologijama, suvremeni se umjetnici nalaze u položaju „stvaralačkih imitatora“. Teorijski pristupi vizualizaciji svijeta nastoje ispitati uvjete mogućnosti pod kojima pojam i ideja umjetnosti u medijsko doba mogu očuvati svoje mjesto i položaj. [1]

3.1. Konceptualna umjetnost

Jedan od pravaca, a ne stilova, suvremene umjetnosti naziva se konceptualnim. Ideja proizlazi iz preobrazbe umjetničkog čina kao stvaranja djela u prostoru okolnoga svijeta u sam čin stvaranja umjetnosti kao takve. Umjetnost je konceptualna jer je njezino sredstvo i svrha proces mišljenja u stvaranju onog što se mišljenjem može umjetnički stvoriti. Cjelokupna

konceptualna umjetnost proizlazi iz oslobađanja ideja od tragova prisutnosti od svega što postoji izvan „prirode“ kao materijala umjetničkog djelovanja. Konceptualnost je čin samorefleksije. Njime se ideja označava i upisuje u materijalnost svijeta. Sfera mišljenja nije ništa drugo nego pronađeni izraz za novu okolinu konceptualne umjetnosti. [1]

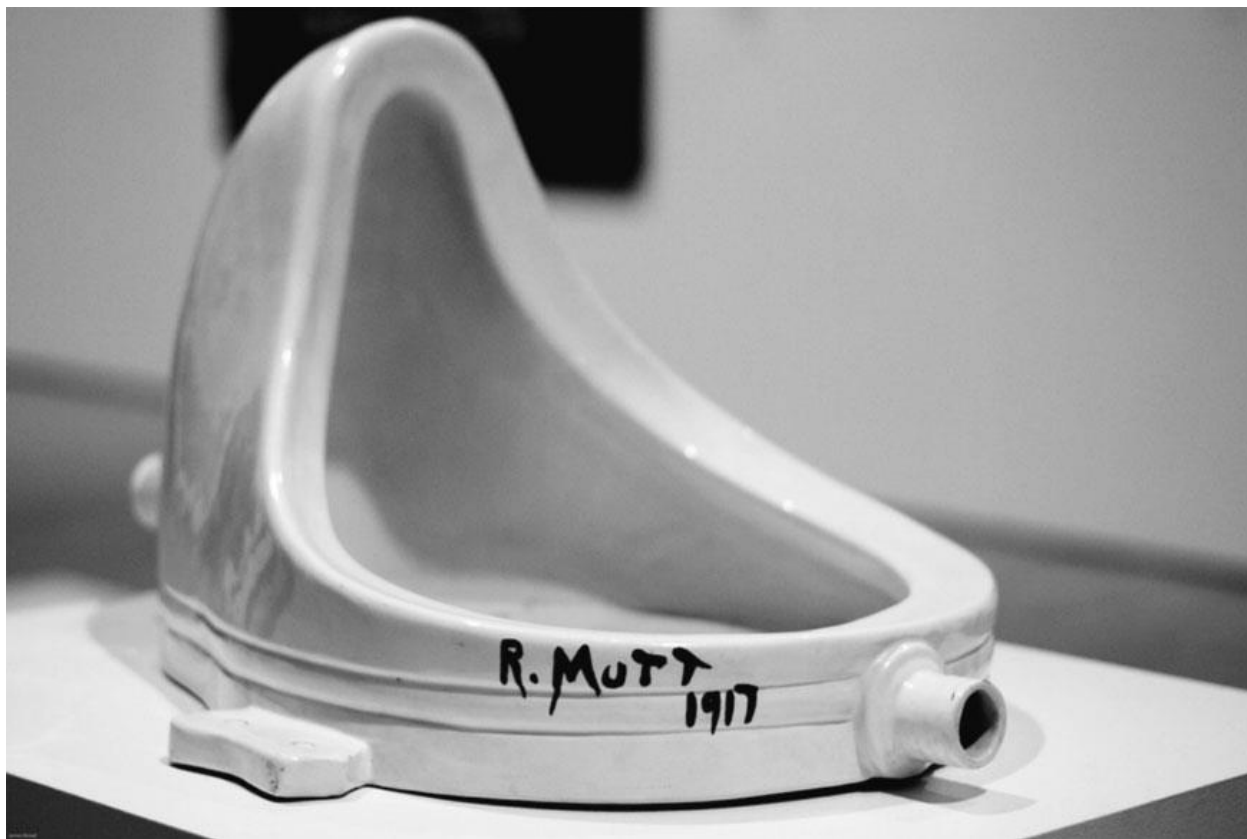
Odnos između konceptualne umjetnosti i modernizma preopterećen je pitanjima. Možemo reći da se modernizam pojavio u dominantnoj formi. Rani je modernizam u svom zamahu bio transkulturalan. Kritičari Clive Bell i Roger Fry glasovito su izolirali bitno obilježje umjetnosti kao „formu“: „značajna forma“ za Bell-a, „izražajna forma“ za Fry-a. Za njih, a i ostale, moderna umjetnost kakvu je uspostavio Cézanne održala je obećanje da će pobjeći iz težine akademske tradicije kroz naglašenu slikovnu formu. To je moglo utjecati na emocije gledatelja, usporedivo sa efektima zvuka u glazbi; neovisno o tome kakvi se oblici mogu prikazati. Lako je predvidjeti kako ovaj način razmišljanja podudara sa praktičnim kretnjama prema potpunoj apstrakciji. Umjetnost „pročišćena“ od narativnih vrijednosti, djelujući na gledatelja kao „vizualna glazba“. [3]

Od 60-ih godina 20. stoljeća umjetnost se oslobađa od svakog traga materijalnosti svijeta osim onog koji omogućuje spoznaju te materijalnosti. Riječ je o projektu uspostave ideje u mediju znaka prisutnosti/odsutnosti svijeta kao otvorenoga prostora značenja. Materijalnost svijeta se događa u imaterijalnome znaku same ideje. [1]

U kasnim 1960-im godinama radikalno se preispituju tradicionalne ideje o umjetnosti te se stvaraju raznoliki umjetnički radovi koji preispituju percepciju umjetnosti. Retrospektivno, umjetnički pristupi i namjere samih umjetnika umiješanih u temelje konceptualne umjetnosti pokazuju preveliku raznolikost da bi se moglo govoriti o unitarističkom stilu ili čak o umjetničkom pokretu.

Naziv „koncept umjetnost“ prvi se puta pojavio u Americi 1961. godine, kada je umjetnik Henry Flynt, u eseju objavljenom 1963. godine, iskoristio taj pojam referirajući se na vrstu umjetnosti čija su stvarna istaknuta obilježja načini kojima se bavi sa jezikom. Nekoliko se godina kasnije termin „koncept umjetnost“ zamijenio sa „konceptualnom umjetnošću“, a stvoren je od strane Sola LeWitta, umjetnika čija djela od samog početka nisu bila isključivo jezično orijentirana. Njegovi eseji „Paragraphs on Conceptual Art“ iz 1967. i „Sentences on Conceptual Art“ iz 1969. godine privukli su pažnju pojmu „konceptualna umjetnost“ široj publici i specificirali ono što se pod tim pojmom podrazumijeva. 1969. godine grupa engleskih umjetnika Art & Language objavila je prvi primjer časopisa „Art-Language“, pod nazivom „The Journal of Conceptual Art“. Iste je godine mladi konceptualni umjetnik Joseph Kosuth izjavio: „Sva umjetnost (nakon Duchampa) je konceptualna (u prirodi) zbog toga što umjetnost postoji samo

konceptualno.“ Drugim riječima, pojam konceptualne umjetnosti se do kraja 60-ih proširila internacionalno.

Slika 1 "Fontana" Marcela Duchampa (1917) kojom je transformirao običan objekt sa posebnom primjenom u umjetničko djelo

Ideja ili konceptualna struktura umjetničkih djela započeta je kasnih 1960. da bi se oslobodila od materijalne realizacije, što je od strane mnogih umjetnika bilo podređeno ili čak suvišno. Morali su se pronaći načini reprezentacije i distribucije ovih, često „bespredmetnih“, umjetničkih djela, što se uvelike razlikovalo od tradicionalnih oblika prikaza. Konceptualna se umjetnost često opisivala kao teoretski preopterećena, preintelektualna umjetnička forma. [2]

Konceptualna umjetnost je „preispitivanje predmeta umjetnosti“ i riječi „predmet“. Postavlja pitanja koja se tiču predmeta umjetničke aktivnosti i umjetničke svrhe u odnosu na širu povijest modernizma. [3]

4. Umjetnost izrade papira

Papir je materijal izrađen u obliku tankih listova od krpa, slama, kora, drva, konoplje ili ostalog biljnog materijala. Da bi se kasificirali kao pravi papir, tanki listovi moraju biti izrađeni od vlakna koje je macerirano sve dok svaka pojedinačna nit nije zasebna jedinica. Vlakna su pomiješana s vodom te se, korištenjem sita, podižu iz vode u obliku tankog sloja. Voda se odvodi kroz otvore mrežice, ostavljajući list pletenih, zgrušanih vlakana na površini zaslona. Taj se tanki sloj smatra papirom.

Izrada papira je umjetnički zanat, a ujedno i visoko mehanizirana moderna industrija, no podjela između obrta i industrije nije toliko široka. Izum papira je omogućio stvaranje knjige. Zanimljivo je istaknuti da su tri glavna problema masovnih proizvođača papira isti sa kojima su se suočavali i rani kineski proizvođači papira. Prvi problem je pronaći i iskoristiti materijale pogodne za proizvodnju papira; drugi problem je stvaranje celuloze i oblikovanje papira sa određenim stupnjem trajnosti i performanse; treći problem je kako napraviti papir koji je ugodan na dodir i privlačan oku. [7]

4.1. Ručna izrada papira

Važnost papira u današnje vrijeme je neprocjenjiva. Nositelj je misli, zapisničar znanja, promotor poslovanja; to je površina na kojoj leže mnoga najveća svjetska umjetnička blaga. Međutim, malo je napisano o samim načinima na koje umjetnik, obrtnik i student mogu sami izraditi papir. Komad papira nije samo papir, već postaje bitan sastojak u kreativnom procesu. Današnji umjetnik više nije zadovoljan papirom samo kao površinom na kojoj se nalazi neka slika, želi proširiti upotrebu papira i celuloze koristeći fleksibilnu formu i reaktivnost kao sastavne dijelove onoga što umjetnici najbolje rade s medijima: idejama daju oblik i jedinstvo. Papir je nadahnuće umjetnicima bilo da je u uobičajenoj formi lista papira ili u tekućem stanju. Može se oblikovati, izljevati, bojati.

Uvjeti za izradu papira su jednostavni. Potreban je radni prostor, bilo kakav sirovi materijal, nekoliko ručnih alata i ravna površina za sušenje. Treba imati na umu da će trebati nekoliko pokušaja oblikovanja pulpe u papir da bi listovi mogli izgledati glatko i ujednačeno.

Papir se izrađuje slojem kratkih biljnih vlakana da bi se oblikovali listovi. Vlakna se najprije skrate i razvajaju u fine niti. Nakon odabira sirovine taloži se u dubokom loncu, kanti ili kadi u koji se doda mala količina kaustične otopine i vode da bi se oklonile nečistoće sa materijala. Nakon nekoliko sati ključanja tekućina se isuši, a navedeni proces se ponavlja. Do sada je biljni materijal kašaste mase, pomalo glatkog, masnog izgleda. Veliki dio neželjene prljavštine odvojen je od sirove pulpe. Pulpa se pomiješa s čistom vodom i stavlja u miješalicu gdje će

aparatus sjeckalicama usitniti masu i pretvoriti je u polutekuće, vlaknasto stanje. Zatim se pulpa ulije u kadu te se dodaje još vode da bi se dobila odgovarajuća konzistencija za lijevanje tj. oblikovanje papira na ručnom kalupu¹. Povlačenjem kalupa iz vode, kremasta se pulpa ispreplete i ukrsti kratka vlakna. [7]

Slika 2 Dodavanje pulpe u vodu

Slika 3 Umakanje kalupa u vodu

¹ Kalup je najvažniji dio opreme za proizvodnju papira, obično alat koji stvara oblik papira. Pravokutnog oblika, kalup se sastoji od drvenog okvira sa mrežicom. Na njega se stavlja drugi, razdvojeni okvir. Okvir se koristi kada se pulpa zatvara unutar površine mrežice. Pomaže u dimenzioniranju pojedinog lista papira. [7]

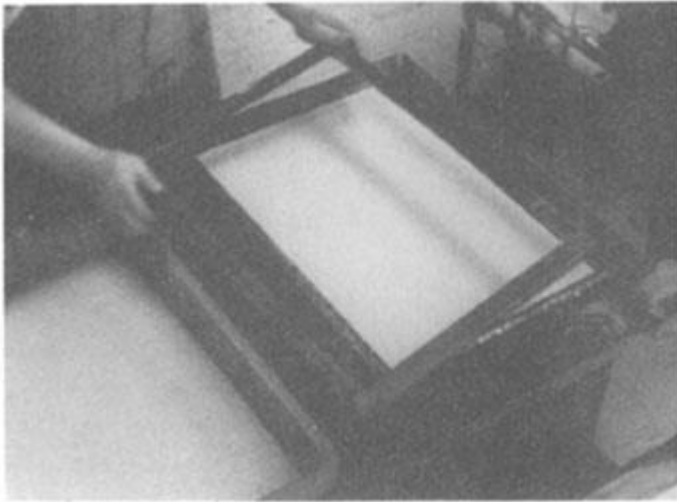

Slika 4 Izvlačenje kalupa iznad površine vode što dopušta cijedenje viška vode i pulpe, laganim pokretima nagnje se na sve strane što omogućava ravnostranivanje vlakana

Slika 5 Sloj vlakana koji je formiran nakon cijedenja

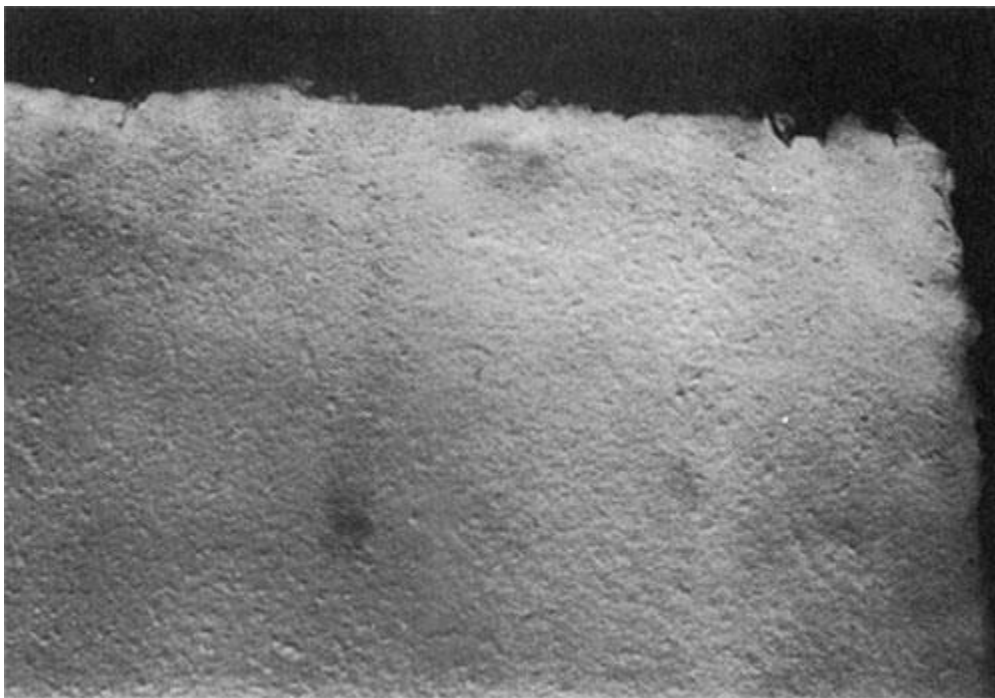
Na kalupu je formiran tanki sloj povezanih vlakana. Nakon kratkog cijedenja, okvir se uklanja sa sita, stvarajući blago nepravilan rub oko periferije sita. Sito se tada preokreće, prislanjajući „lice“ sloja na vlažni filc. Kalup se podiže, ostavljajući novonastali list na filcu. [7]

Slika 6 Postavljanje kalupa na filc i odstranjivanje okvira za oblikovanje

Postupak se ponavlja sve dok se filci i papiri, složeni jedno na drugo, ne slože na hrpu. Hrpa se zatim umeće između dvije ravne ploče ili stavljen u prešu, a zatim iscijeđen kako bi se uklonila suvišna voda. Primjenjuje se dovoljan pritisak da koji spaja vlakna, što dopušta odvajanje papira sa filca. Papir se zatim može staviti negdje drugdje da se osuši.

Listovi se moraju sušiti polako, obično na otvorenom zraku u umjereno toploj sobi kako bi se spriječilo gužvanje papira. Zatim se filc opere i priprema za sljedeću upotrebu. Nakon što se listovi osuše, mogu se dimenzionirati. To je obično postignuto potapanjem listova u plitki pladanj, te ponavljanjem procesa sušenja. [7]

Slika 7 Tanki list ručno rađenog papira koji prikazuje karakteristike nepravilnih rubova

5. Umjetnička knjiga

Pod riječ „knjiga“ se obično podrazumijeva i sadržaj i sam predmet. Nije neuobičajeno ako osoba kaže „Napisao sam knjigu.“, no pod tim značenjem napisali su nešto što će biti tiskano u knjigu, za razliku od doslovnog pisanja riječi i priče u knjigu. Također nije neuobičajeno kada osoba kaže „Napravio sam knjigu.“, kada su uvezli praznu knjigu koja u sebi nema riječi ni slika. Taj koncept „knjige“ nije jednostavan kao što se čini.

Kada je riječ „umjetnik“ dodana uz riječ „knjiga“, tada rezultat postaje kompleksniji. Kao i sa knjigom, definicija umjetnosti se mijenja i često ovisi o tome razmatra li se postupak ili proizvod. Npr. kuhanje može biti umjetnost, no kreirano jelo se neće smatrati umjetničkim djelom. [4]

Slika 8 Bessie Smith Moulton, USA

Tek sredinom 1980-ih pojam „knjige umjetnika“ uvukao se u uobičajenu upotrebu kao način opisivanja knjiga koje su izradili umjetnici. Prije toga, izraz se češće koristio za opisivanje *livre d'artiste*, knjige stvorene od izdavača da upari ilustracije poznatih umjetnika sa poznatim tekstovima. Na isti način na koji su se prvi automobili nazivali „kočije bez konja“, izraz „knjige umjetnika“ opisivale su i medij i proizvod u smislu predmeta koji je već postojao.

„Umjetnik knjiga je osoba koja stvara knjige kao njihov oblik umjetničkog izražavanja, a knjiga umjetnika je kreacija umjetnika knjiga. Umjetnik knjiga stvara knjige kao što slikar stvara slike.“ Iako simplistički, to je način na koji su Peter i Donna Thomas opisivali ljudima shvaćanje umjetničke knjige te njezinog značenja u umjetnosti.

Ako predmet ima osobine nalik knjizi prepoznatljive sa strane stvaratelja ili gledatelja, onda taj predmet možemo nazvati umjetničkom knjigom. Umjetnička knjiga sa stranicama koje se mogu okretati nazivamo sekvencijalnom umjetničkom formom koja nadilazi uobičajene tri

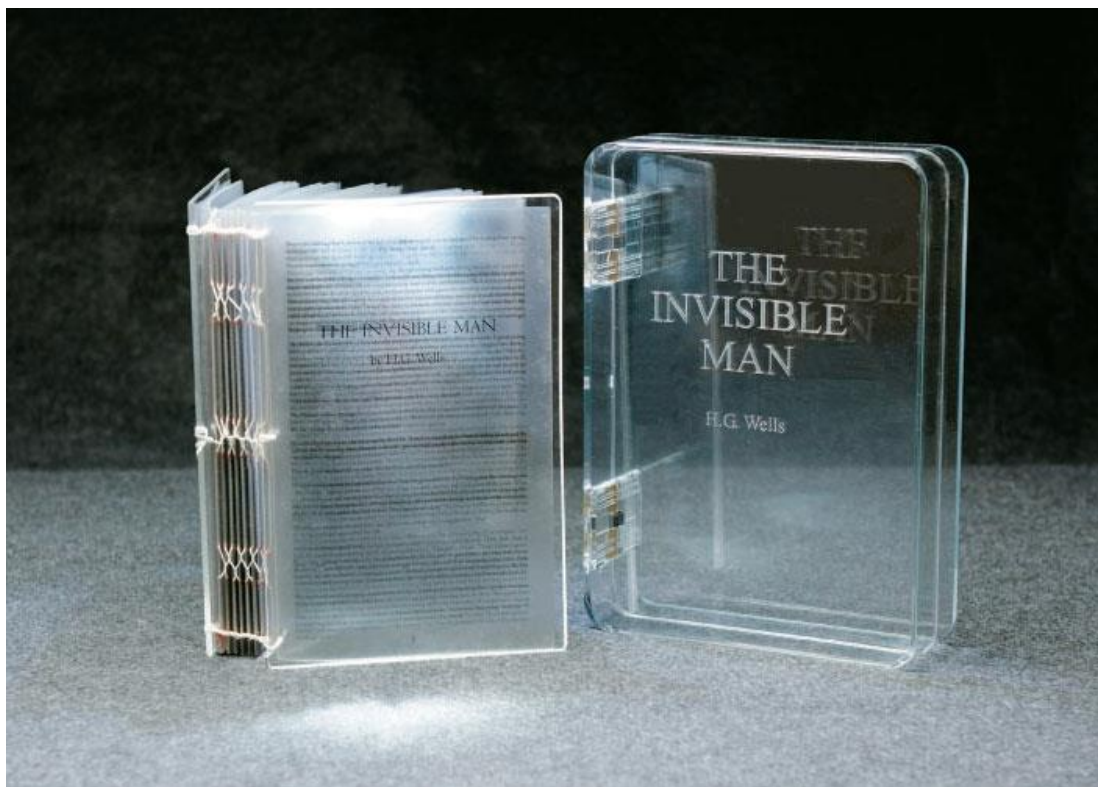
dimenzije ostalih skulpturalnih umjetničkih djela. U djelu knjige umjetnika može se uživati kao u dvodimenzionalnom objektu gledanom na fotografiji, kao trodimenzionalnom objektu izloženom u staklenoj kutiji i kao četverodimenzionalnom objektu koji se može držati i listati.[4]

Slika 9 Aimee Lee, USA

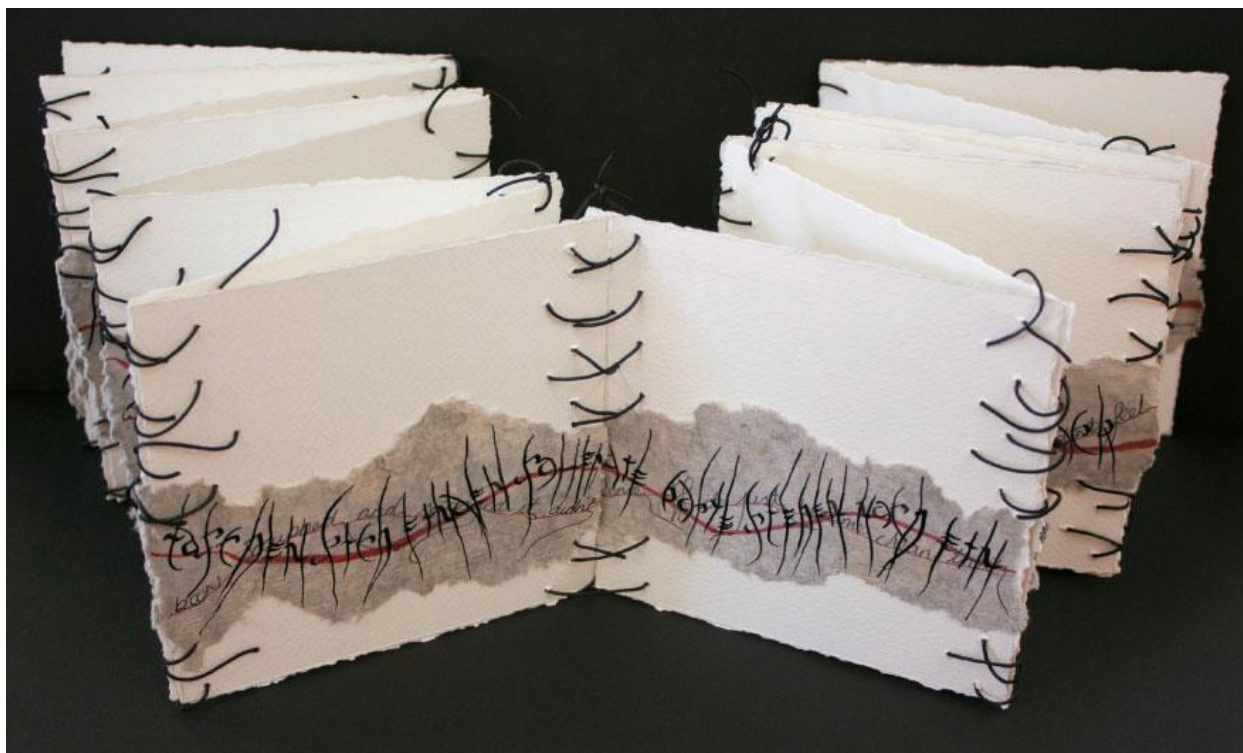
Većina umjetničkih oblika ima prepoznate žanrove. Slike se mogu označiti kao pejzažne, apstraktne, portreti; filmovi se mogu nazvati komedijama, dramama. Umjetničke knjige još uvijek nemaju uobičajeno prepoznatljivi žanr.

Danas, na isti način na koji je fotografija oslobodila slikanje, osobno računalo je oslobodilo knjigu od njezine služnosti informacijama. Oslobođena od te funkcije, knjiga postaje estetski objekt, umjetničko djelo. Knjiga, s toliko mogućih oblika izraza, najsloženiji je i najsvestraniji umjetnički medij. [4]

Slika 10 Richard Troncone, USA

Oblici predmeta evoluiraju iz potrebe, zatim se kultiviraju i elaboriraju, često se i bespotrebno uljepšavaju dok ne nastane radikalna transformacija potrebe. Knjiga kao predmet dobila je svoj poznati oblik prije mnogo stoljeća. Isprva je to bilo sakupljanje ručno napisanih pergamenta napravljenih od kože teladi, janjadi ili koza. Iako je izgovorena riječ prevladavala, od početka upotrebe simbola za prenošenje informacija postojala je pisana tradicija. Na glinenim pločicama i svitcima papirusa, edikti bogova i vlada davali su neopozive tekstove prema kojima su se temeljile ljudske dužnosti. Tek nakon uvezane knjige, oblik se razvijao. Pisane knjige su se umnožavale, no prepisivači su činili pogreške, komentare i izmjene dok su provodili svoj predani, ali monotoni posao. Pojava tiskarstva, kao i kod ostalih mehaniziranih izuma koji su omogućili dupliciranje, nije odmah transformirala knjigu. [5]

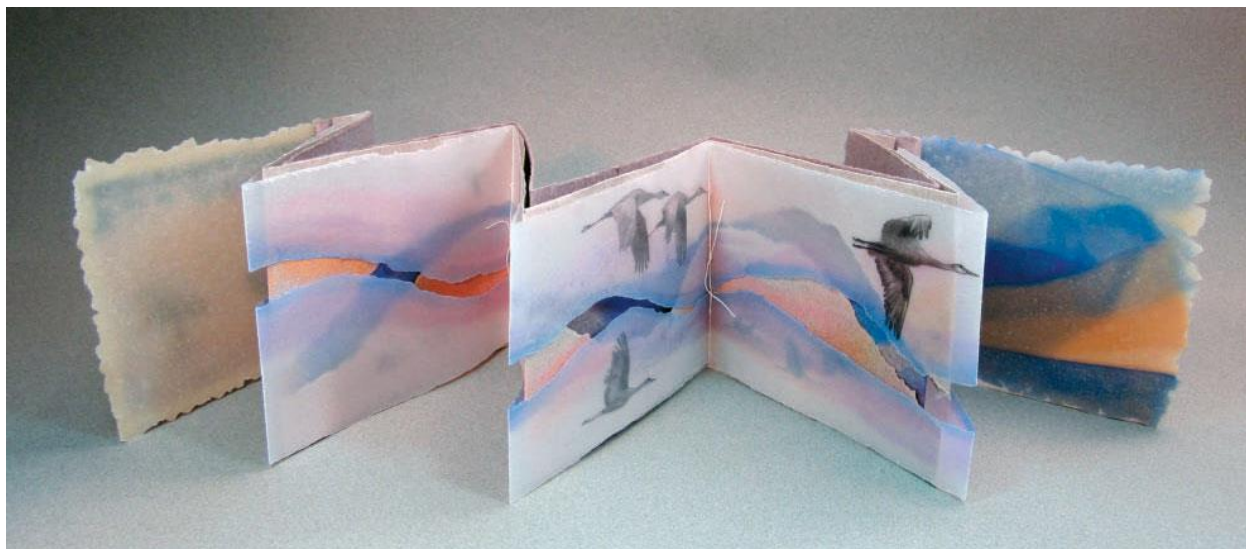
Slika 11 Kay Byrne, Republic of Ireland

Nema sumnje da je umjetnička knjiga postala razvijena umjetnička forma u 20. stoljeću. Na mnogo se načina moglo utvrditi da je umjetnička knjiga najistaknutija umjetnička forma 20. stoljeća. Knjige umjetnika pojavljuju se u svakom glavnom pokretu u umjetnosti i književnosti i pružaju jedinstvena sredstva realizacije djela u mnogim avangardnim, eksperimentalnim i samostalnim skupinama čiji su doprinosi definirali oblik umjetničke aktivnosti 20. stoljeća. Istodobno, knjige umjetnika razvile su se kao zasebno polje, s poviješću koja je samo djelomično povezana „mainstream“ umjetnošću. Ovaj razvoj posebno je obilježen nakon 1945. godine, kada knjige umjetnika imaju svoje praktičare, teoretičare, kritičare, inovatore i vizionare. Među mnogim pojedincima koje treba spomenuti ima doslove desetak čija postignuća pripadaju gotovo u cijelosti umjetničkim knjigama.

Ono što je jedinstveno kod umjetničkih knjiga jest da ima vrlo malo iznimaka koje uistinu nisu postojale u njihovoj trenutnoj formi prije početka 20. stoljeća. Povećana popularnost knjige umjetnika se može pripisati fleksibilnosti i varijacijama oblika knjige, a ne estetskom ili materijalnom faktoru.

Dovoljno je lako ustvrditi da je knjiga umjetnika knjiga koja je nastala kao izvorno umjetničko djelo, a ne reprodukcija djela koje je već postojalo. Također, da je to knjiga koja integrira formalna sredstva za njezinu realizaciju i produkciju sa svojim tematskim ili estetskim pitanjima. Međutim, ova definicija postavlja više pitanja nego odgovora: Što je „izvorno“ umjetničko djelo? Mora li to biti jedinstveno djelo? Može li to biti izdanje? Tko je tvorac? Je li

umjetnik taj koji ima ideju? Ili samo ako umjetnik obavlja sve poslove uključene u proizvodnju – tisak, slikanje, uvezivanje? [6]

Slika 12 Margy O'Brien, USA

Postoji mnogo aktivnosti u koje se mogu smjestiti elementi umjetničkih knjiga: sitni tisak, neovisno izdavaštvo, konceptualne umjetnosti, slikarstvo i druge tradicionalne umjetnosti, performanse tradicionalne i eksperimentalne varijacije, poezija ili ilustrirana knjiga, *livre d'artiste*. Tržište za ilustrirane knjige se razvilo kao ekstenzija tržišta za slikanje, crtanje i skulpturu. Taj se trend proširio među urednicima koji su vidjeli priliku plasirati luksuzna izdanja koja su nosila imena umjetnika u usponu ili etabliranih zvijezda u svijetu vizualnih umjetnosti ili poezije. Ali ako su, za urednike, ove knjige djelomice bile privlačne kao novi artikli, za umjetnike su često nudili mogućnosti produkcije djela koje ne bi ili nisu mogli sami proizvesti. Umjetnici čija su djela predstavljena u ranim umjetničkim knjigama su među najistaknutijima u umjetnosti 20. stoljeća (Pierre Bonnard, Henri Matisse, Joan Miro, Max Ernst, Pablo Picasso). Ove su knjige delikatno izrađena djela, ali prestaju biti knjige umjetnika. Zastaju tik pred pragom konceptualnog prostora u kojem knjige umjetnika djeluju. Prije svega, rijetko se može naći knjiga umjetnika koja propituje konceptualni ili materijalni oblik knjige kao dio njezine namjere, tematskih interesa ili produkcijske aktivnosti. To je možda jedan od najvažnijih kriterija razlikovanja dva oblika, jer su umjetničke knjige gotovo uvijek samosvjesne o strukturi i značenju knjige kao oblika. [6]

Slika 13 Steven C. Dauber, Red Trilium Press, USA

Većina pokušaja definiranja umjetničke knjige su manjkave – ili su nejasne ili previše specifične. Knjige umjetnika imaju svaki mogući oblik, sudjeluju u svakoj mogućoj konvenciji stvaranja knjiga, imaju svaki način produkcije, svaki oblik, svaki stupanj trajnosti. Nema posebnih kriterija za definiranje umjetničke knjige, ali zato postoje mnogi kriteriji koji definiraju ono što nije, ni od čega se dijeli, ni od čega se razlikuje. Knjige umjetnika su jedinstveni žanr, u konačnici žanr koji ovisi o sebi, vlastitim oblicima i tradicijama, kao i bilo koji drugi oblik umjetnosti.[6]

Slika 14 Guy Laramée, Canada

5.1. Knjige umjetnice Noriko Ambe

Rođena u Saitami u Japanu, Noriko Ambe je dobila diplomu iz slikanja uljem na platnu sa Sveučilišta Musashino Art u Tokiju (1990). Gotovo desetljeće kasnije, Ambe je promijenila odabrani medij i započela raditi na novom projektu, „Linear-Actions“, koristeći stotine ili tisuće pojedinačno izrezbarenih komadića papira da bi stvorila originalnu topografiju. Izrezbarene papirnate skulpture utjelovljuju sinkronicitet između ljudi, vremena i prirode. Nedavno je Ambe započela novo djelo kombinirajući organske i geometrijske oblike pod nazivom Paralelni svijet. Ti se djelovi nastavljaju rezati ručno i spajati gusto, s ciljem postizanja ravnoteže u apstrakciji. Uz rezbarenje papira, Ambe također istražuje novi koncept gdje reže postojeće uzorke i informacije u knjigama poput enciklopedija, novina i umjetničkih monografija, zatim ih izmjenjuje. Uz to, od 2017. godine održava radionice da bi surađivala sa učenicima Azijskih zemalja od 13-15 godina. Na radionicama Ambe i studenti pokušavaju promišljati njihove osjetljivosti korištenjem školskih udžbenika kao ključnog materijala. [9]

Slika 15 „Artists who make pieces, Artists who do books“, 2008.

Zbirka odjela za grafiku i ilustrirane knjige Muzeja moderne umjetnosti u New Yorku uključuje širi spektar materijala nego što pojam „grafika“ može prenijeti. Uz otiske na jednom listu na koje većina gledatelja pomisli, zbirka uključuje i mnoštvo knjiga koje su proizveli ili ilustrirali umjetnici. Za razliku od masovno proizvedenih umjetničkih knjiga i kataloga koje se mogu kupiti u knjižarama ili muzejskim trgovinama, mnoge knjige umjetnika iz kolekcije Muzeja moderne umjetnosti jedinstvena su ili ograničena izdanja koja su predstavljena kao umjetnička djela.

U njezinom projektu izrade umjetničkih knjiga, Noriko Ambe uzima konvencionalne umjetničke knjige kao izvorni materijal te ih pretvara u jedinstvene knjige umjetnika stvarajući nešto sasvim novo. Svaka iteracija projekta započinje tako što Ambe odabire uobičajenu monografiju ili katalog djela poznatog modernog ili suvremenog umjetnika. Zanimljivo je spomenuti da je spisak umjetnika (koji uključuje poznate figure poput Andyja Warhola, Richarda Serre, Damiena Hirsta i Jeffa Koonsa) u potpunosti muškog spola. Izmjenom knjiga muših umjetnika Ambe otkriva da može biti objektivnija.

Nakon odabira knjige na kojoj će raditi, Ambe je pomno proučava kako bi oblikovala duboko poštovanje i razumijevanje umjetnikovih ciljeva. Naposljetku, počinje urezivati svaku stranicu knjige, što je mukotrpan proces koji obično traje mjesecima. Kao rezultat njenog pažljivog razmatranja umjetnikovih djela, rezovi u svakoj knjizi imaju svoj zaseban karakter. Primjerice, nježni i fluidni oblici koje Ambe stvara u Gerhard Richterovom „Privatnom Atlasu“, komuniciraju isti osjećaj melankolije i gubitka koji je umjetnica osjećala u svom izvornom materijalu, Richterovu „Atlasu“. [10]

Slika 16 „*Current – A Private Atlas: Gerhard Richter*“, 2009.

CUT: Egon Schiele zahtijevao je posve drugačiji pristup. Ambe navodi kako su se linije rezanja upile u snažne i kaotične slike smrti i erotike, iako se njezino rezanje ispreplelo sa detaljima Schielovih crteža. Kada se to dogodilo produžila je svoje linije rezanja prema praznoj pozadini kako bi ih oslobodila. Rezultat je dramatičan luk negativnog prostora koji se proteže kroz knjigu, u interakciji sa Schieleovim likovima na iznenađujuće zadovoljavajuće načine.

Iako se njezina praksa može činiti subverzivnim ili nečasnim načinom suočavanja s kanonom moderne i suvremene umjetnosti, Ambe naglašava da svom izvornom materijalu pristupa s mjesta dubokog poštovanja. Ambe navodi da se ne pokušava izraziti niti umetnuti u djela drugog umjetnika, već svoje preinake knjiga i kataloga gleda kao dijalog ili suradnju između sebe i drugih umjetnika. Ipak, što više oduzima od knjiga drugih umjetnika, to se snažnije osjeća njezina prisutnost. Pažljivim odsjecanjem djela umjetničkih, povijesnih titana, Noriko Ambe stvara dirljiva djela koja su u potpunosti njezina. [10]

Slika 17 „CUT: Egon Schiele“, 2009.

6. Praktični dio

Završni produkt ovog rada je umjetnička knjižica sastavljena od ručno izrađenih papira napravljenih od starih skripti, izrezbarena u obliku topografske karte, točnije u obliku izohipsi. Knjiga je poveznica sa ljudskom kulturom, stvaranjem i reciklažom u odnosu na prirodno stvaranje Zemlje, tj. onog na što čovjek ne utječe.

Kreativni proces izrade umjetničke knjižice započeo je osmišljavanjem izgleda. Nakon raznih istraživanja, radovi umjetnice Noriko Ambe i njezine topografske rezbarije bili su najveća inspiracija u pravljenju umjetničke knjige. To je dovelo do promatranja raznih topografskih karti i istraživanja kretnji izohipsa. Radi stvaranja vizualizacije, izrađena je umanjena verzija, prototip, koji će pomoći prilikom izrade finalne verzije knjige.

Slika 18 Prototip knjižice (1)

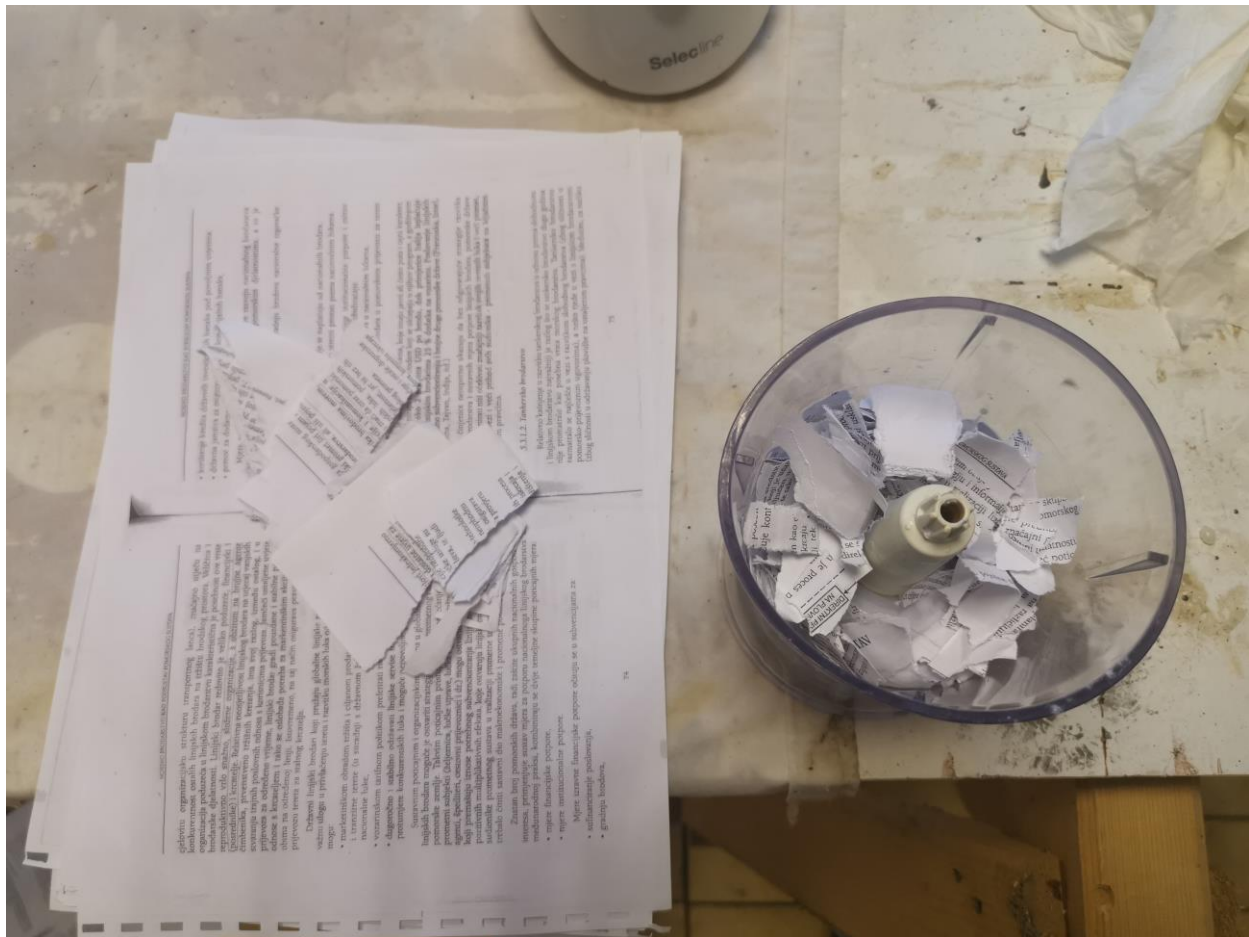

Slika 19 Prototip knjižice (2)

6.1. Recikliranje papira

Daljnijim istraživanjem materijala i stvaranjem poveznica sa izohipsama, pronađeni su načini stvaranja recikliranog papira. Za ručnu izradu papira korištena su dva okvira, od kojih jedan na sebi sadrži gustu mrežicu koja služi kao sito, dok se drugi stavlja na vrh i služi da bi se dobio pravilniji oblik papira; potrebna je miješalica za usitnjavanje papira; posuda (lim, kada) u koju stane količina vode dupla od debljine okvira; mrežica od tila; ručnici za sušenje papira; valjak.

Papir koji je korišten za recikliranje bile su stare skripte koje simbolički zatvaraju krug studiranja. Taj se papir reže ili kida na manje komade i izmješa u mješalici sa manjom količinom vode, dok se ne dobije željena tekstura. Tekstura koja će najbolje koristiti svrsi trebala bi biti „kremasta“, bez ostataka većih komada papira. Ako se komadi papira još naziru, potrebno je dodati vode u smjesu, a ako je smjesa previše tekuća potrebno je dodati još papira. Ako želimo dobiti bijeliji papir, možemo ubaciti deterdžent za pranje posuđa, no u ovom slučaju to nije bio željeni rezultat.

Slika 20 Postupak kidanja papira koji se kasnije usitnjavaju

Nakon usitnjavanja papira u miješalici, smjesa se stavlja u posudu sa prethodno natočenom vodom. Količina vode mora biti dovoljno duboka da kalup kojim grabimo stvorenu smjesu (pulpu) može biti u cjelosti umočen. Kalup je napravljen rezanjem drvene letve debljine 35 mm, pod kutem, stvarajući dva drvena okvira učvršćena klamanjem. Na jedan je okvir učvršćena mrežica koja stvara sito. Dimenzije su 304x268 mm s vanjske strane, tj. 235x195 mm sa unutarnje strane.

Izrađeni kalup se umače u posudu sa vodom u koju je ubačena izmješana smjesa recikliranog papira, zatim se naglim pokretom izvlači iz vode te se lagano rasprostranjuje smjesa naginjanjem kalupa u sve strane. Kalup se tada izvadi iz vode te se kratko pušta da bi se iscijedila preostala količina vode.

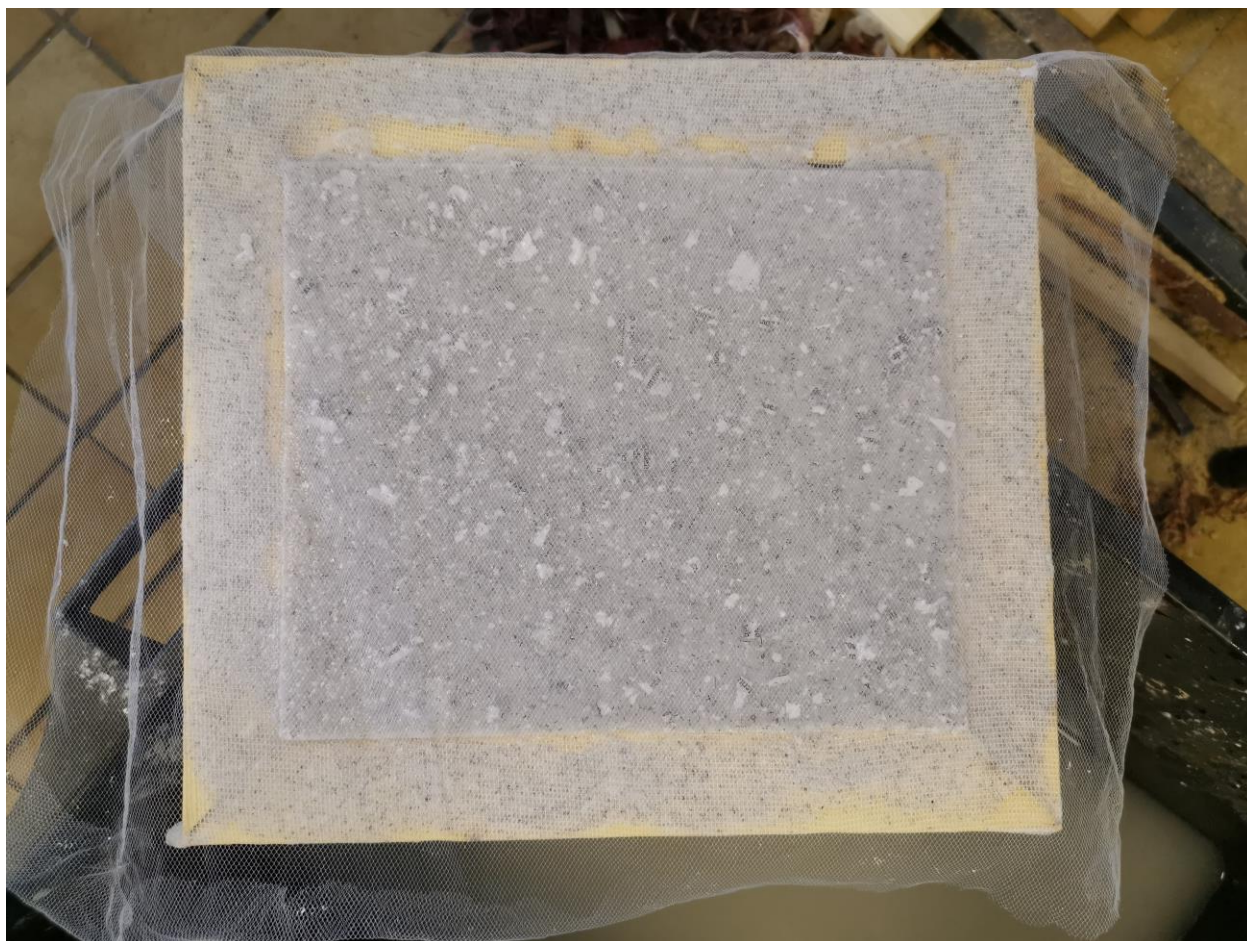
Slika 21 Umakanje kalupa u vodu

Slika 22 Cijeđenje viška vode sa kalupa

Nakon što se iscijedi voda, miče se gornji okvir koji služi za oblikovanje papira. Preko stvorenog papira stavlja se mrežica (da spriječi lijepljenje stvorenog papira za ručnik), zatim se sa ručnikom izvlači preostala voda u papiru, što također služi za spajanje vlakana papira.

Kada se iz papira izvuče dovoljno vode te se vlakna isprepletu, pažljivo se skida sa mrežice i stavlja se na transparentni papir/foliju, na koju se još pomalo mokar papir neće zalijepiti. Tada se ponovno stavlja mrežica koja spriječava lijepljenje papira za ručnik, te se ponavlja postupak izvlačenja preostale vode, no ovog puta sa valjkom. Osim što valjak kvalitetnije izvlači ostatak vode, također služi za ravnanje potencijalnih nejednakosti papira. Za ovaj su proces korišteni papirnati ručnici koji su nakon korištenja stavljeni na sušenje te ponovno korišteni za isti postupak.

Slika 23 Stavljanje mrežice nakon skidanja okvira

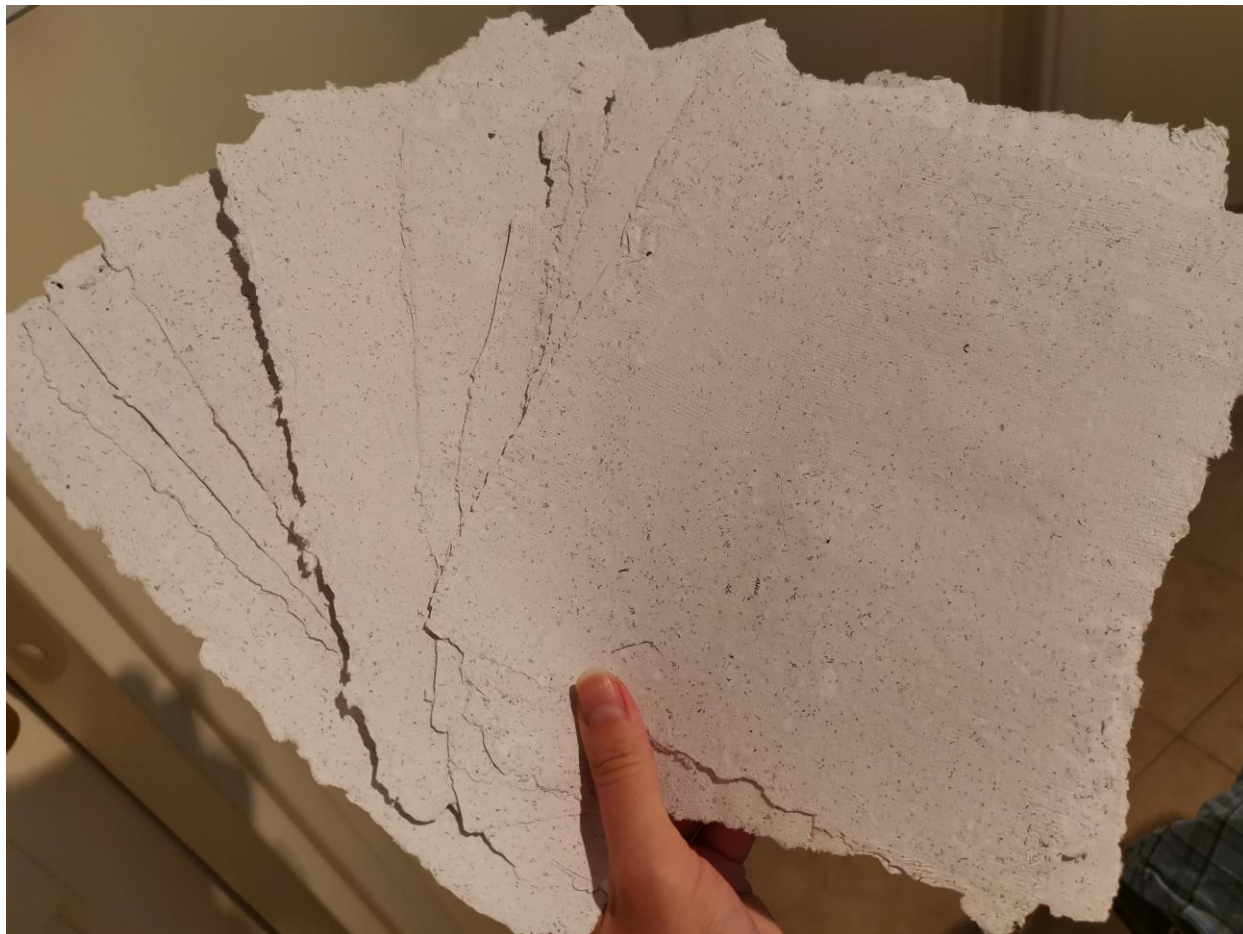

Slika 24 Uklanjanje ostatka vode sa papira ručnikom

Slika 25 Izvlačenje preostale vode i ravnanje potencijalnih nepravilnosti nakon premještanja papira

Kada se iz papira izvuče velika većina vode, stavlja se na prešanje. Za ovaj proces je korišten teži komad drva velike debljine, a vremenski period je bio minimalno 12 sati. Kada su papiri isprešani i suhi, preko njih se stavlja tanka tkanina te se peglaju da bi se dodatno izravnali, te se potencijalno mogu staviti na dodatno prešanje.

Slika 26 Izgled suhog recikliranog papira.

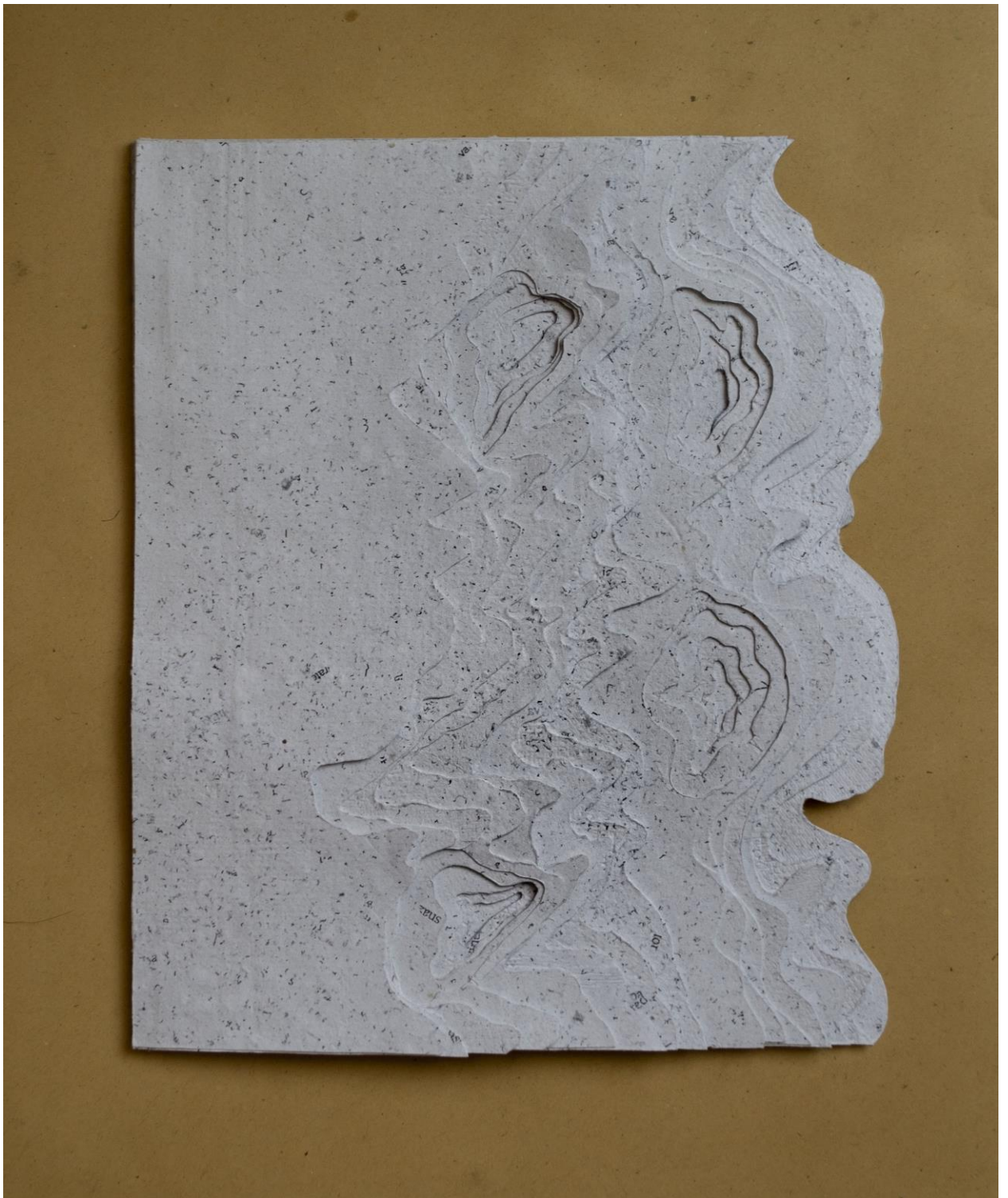
6.2. Oblikovanje umjetničke knjižice

Nakon što su svi papiri isprešani i suhi može se krenuti na oblikovanje. Prvi korak u ovom procesu je rezanje svih papira na iste dimenzije imajući na umu budući izgled knjižice. Dimenzije papira iznose 170x150 mm.

Slika 27 Izrezani papir

Sljedeći je korak slaganje papira po debljini. Papiri su posloženi tako da je na dnu najdeblji, a na vrhu onaj najtanji. Takav redosljed papira ima simboličko značenje visine, koju možemo povezati sa izohipsama. Kada se poslože papiri kreće se u skiciranje linija koje ćemo kasnije rezati. To uvelike pomaže u određivanju količine rezanja onog papira koji se nalazi iznad u knjižici, kako bi kretanje bilo konzistentno. Naposljetku 15 izrezbarenih papira tada, pravilno postavljene, lijepimo da bi dobili finalnu formu umjetničke knjižice.

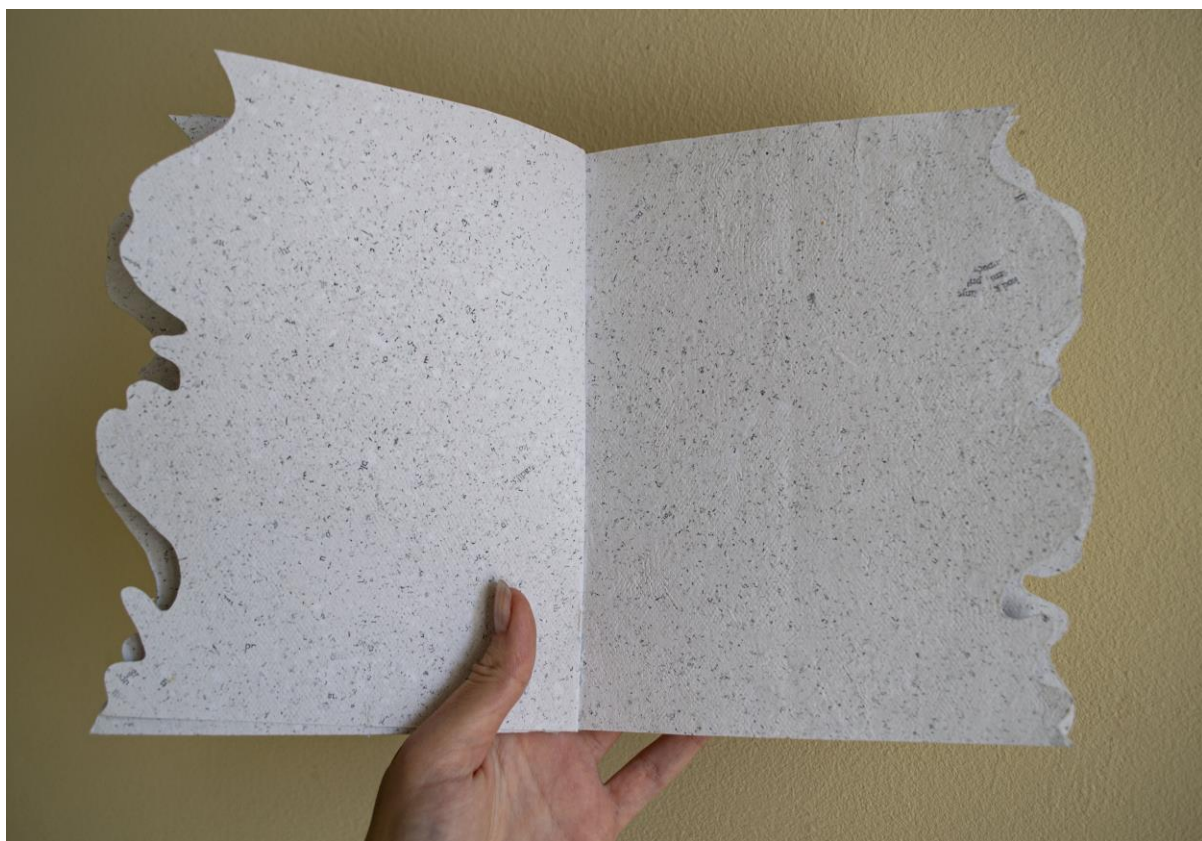
Slika 28 Izgled finalne knjižice

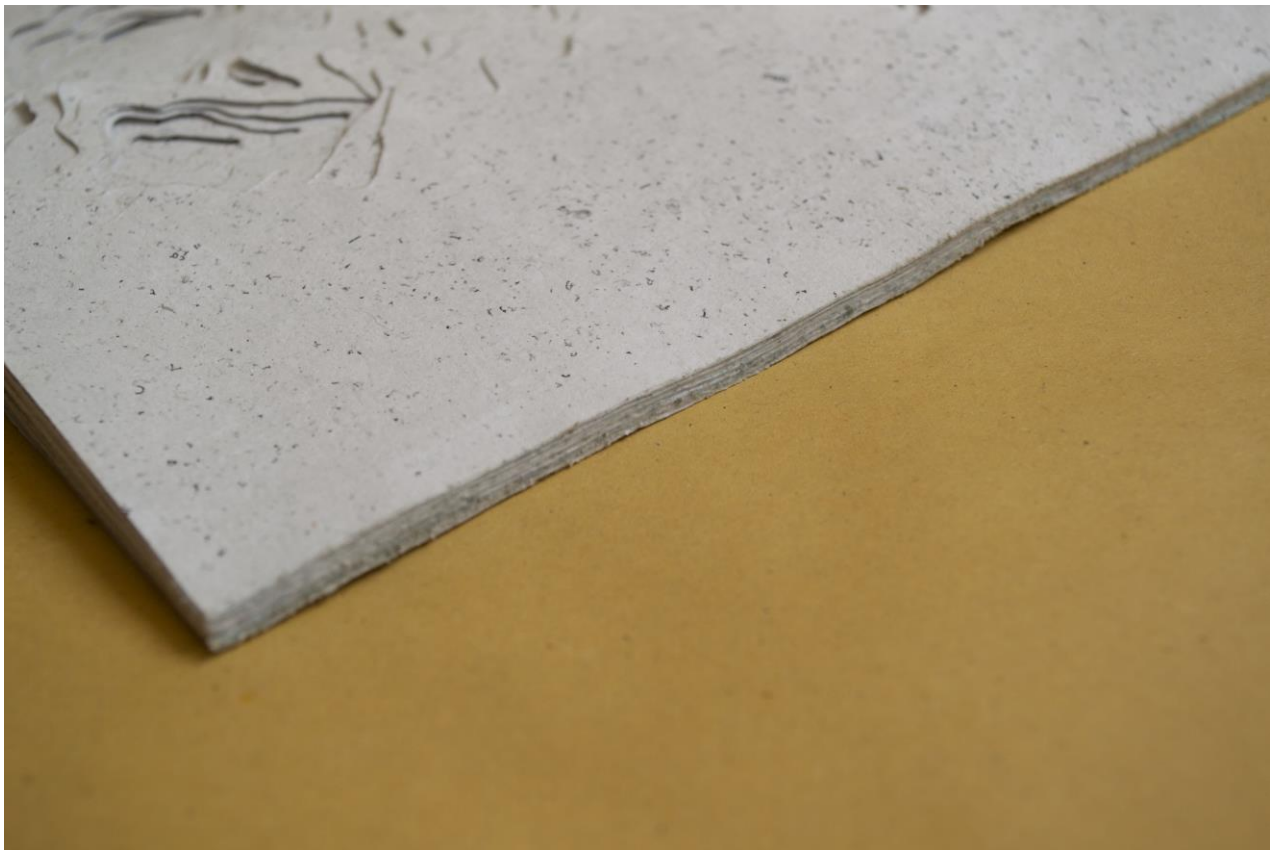
Slika 29 Izgled finalne knjižice (poledina)

Slika 30 Unutrašnjost knjižice (1)

Slika 31 Unutrašnjost knjižice (2)

Slika 32 Hrbat

Slika 33 Prikaz redosljeda papira knjižice sa stražnje strane

Slika 34 Rezbareni papir (1)

Slika 35 Rezbareni papir (2)

Slika 36 Prikaz teksture papira

Slika 37 Knjižica iznutra

7. Zaključak

Mediji se određuju njihovom upotrebom kao sredstvom komunikacije. Poruke koje nastaju iz nekog medija određuju način artikulacije i značenja. Tiskana knjiga prenosi znanje i smisao komunikacije. Kada se njezin tehnički i vizualni aspekt promijeni, knjiga može postati dio umjetničkog pravca. Pojavljivanjem suvremene umjetnosti, oslobodio se "zatvoreni svijet umjetnosti" od božanskoga pristupa. Zatvoren je proces linearnog napredovanja povijesti. Suvremena umjetnost je svjesna svog anti-umjetničkog pristupa. Jedan od pravaca suvremene umjetnosti, koji proizlazi iz preobrazbe umjetničkog čina u sam čin stvaranja umjetnosti kao takve, je konceptualna umjetnost. Tradicionalne ideje o umjetnosti se preispituju, a stvaraju se umjetnički radovi koji preispituju percepciju umjetnosti kao takve.

U današnje vrijeme neprocijenjivu važnost ima papir. Izrada papira je umjetnički zanat, a njegov je izum omogućio stvaranje knjige. Papir je nadahnuće umjetnicima u bilo kojoj formi. Može se oblikovati, izljevati, bojati. Za izradu papira potrebno je nekoliko jednostavnih uvjeta, kao što je prostor, materijal i nekoliko ručnih alata. Komad papira nije samo papir, već postaje bitan sastojak u kreativnom procesu.

Knjiga umjetnika je postala uobičajena upotreba opisivanja knjiga koje su izradili umjetnici. Umjetnik knjiga je osoba koja stvara knjige kao njihov oblik umjetničkog izražavanja, a umjetnička knjiga je kreacija umjetnika knjiga. Knjige umjetnika imaju svaki mogući oblik, sudjeluju u svakoj mogućoj konvenciji stvaranja knjiga, sadrže svaki oblik. Nema posebnih kriterija za definiranje umjetničke knjige, ali zato postoje mnogi kriteriji koji definiraju ono što nije, ni od čega se dijeli, ni od čega se razlikuje. Stvaranje umjetničke knjige, od ideje do finalizacije, daje više značaja kreativnom procesu od onog krajnjeg vizualnog.

U Koprivnici, 28.9.2020.

**IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU**

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, MARIJANA BRNELIĆ (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/~~diplomskog~~ (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom KONCEPTUALNA UMJETNIČKA KNJIGA (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Marijana B.
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, MARIJANA BRNELIĆ (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/~~diplomskog~~ (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom KONCEPTUALNA UMJETNIČKA KNJIGA (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Marijana B.
(vlastoručni potpis)

8. Literatura

Knjige:

- [1] Ž. Paić: Vizualne komunikacije – uvod, CVS - centar za vizualne studije, Zagreb, 2008.
- [2] D. Marzona, U. Grosenick: Conceptual Art, Taschen, Bonn, 2005.
- [3] P. Wood: Conceptual Art (Movements in Modern Art), Tate Publishing, London, 2002.
- [4] S. Salamony, P. Thomas, D. Thomas: 1000 Artists' Books: Exploring the Book as Art, Quarry Books, USA, 2012.
- [5] R. Castleman: A Century of Artists Books, The Museum of Modern Art, New York, 1994.
- [6] J. Drucker: A century of Artists' Books, Granary Books, New York, 1995.
- [7] V. Studley: The Art & Craft of Handmade Paper, Dover Publications, Inc., New York, 2014.
- [8] J. Lyons: Artists' Books: A Critical Anthology and Sourcebook, Visual Studies Workshop Press, Rochester, New York 1985.

Internet izvori:

- [9] <https://norikoambe.com/biography/images/profile.pdf>, dostupno 01.09.2020.
- [10] https://www.moma.org/explore/inside_out/2013/01/17/taking-a-slice-out-of-modern-art-the-artists-books-of-noriko-ambe/, dostupno 01.09.2020.

Popis slika

Slika 1“Fontana“ Marcela Duchampa (1917) kojom je transformirao običan objekt sa posebnom primjenom u umjetničko djelo, izvor: https://www.theartpostblog.com/en/fountain-duchamp/ , dostupno 04.09.2020.....	10
Slika 2 Dodavanje pulpe u vodu, izvor: V. Studley: The Art & Craft of Handmade Paper, Dover Publications, Inc., New York, 2014.....	12
Slika 3 Umakanje kalupa u vodu, izvor: V. Studley: The Art & Craft of Handmade Paper, Dover Publications, Inc., New York, 2014.....	12
Slika 4 Izvlačenje kalupa iznad površine vode što dopušta cijedenje viška vode i pulpe, laganim pokretima nagnje se na sve strane što omogućava ravnopravno rasprostranivanje vlakana, izvor: V. Studley: The Art & Craft of Handmade Paper, Dover Publications, Inc., New York, 2014.	13
Slika 5 Sloj vlakana koji je formiran nakon cijedenja, izvor: V. Studley: The Art & Craft of Handmade Paper, Dover Publications, Inc., New York, 2014.	13
Slika 6 Postavljanje kalupa na filc i odstranjivanje okvira za oblikovanje, izvor: V. Studley: The Art & Craft of Handmade Paper, Dover Publications, Inc., New York, 2014.	14
Slika 7 Tanki list ručno rađenog papira koji prikazuje karakteristike nepravilnih rubova, izvor: V. Studley: The Art & Craft of Handmade Paper, Dover Publications, Inc., New York, 2014.	14
Slika 8 Bessie Smith Moulton, USA, izvor: S. Salamony, P. Thomas, D. Thomas: 1000 Artists' Books: Exploring the Book as Art, Quarry Books, USA, 2012	15
Slika 9 Aimee Lee, USA, izvor: S. Salamony, P. Thomas, D. Thomas: 1000 Artists' Books: Exploring the Book as Art, Quarry Books, USA, 2012	16
Slika 10 Richard Troncone, USA, izvor: S. Salamony, P. Thomas, D. Thomas: 1000 Artists' Books: Exploring the Book as Art, Quarry Books, USA, 2012	17
Slika 11 Kay Byrne, Republic of Ireland, izvor: S. Salamony, P. Thomas, D. Thomas: 1000 Artists' Books: Exploring the Book as Art, Quarry Books, USA, 2012.....	18
Slika 12 Margy O'Brien, USA, izvor: S. Salamony, P. Thomas, D. Thomas: 1000 Artists' Books: Exploring the Book as Art, Quarry Books, USA, 2012	19
Slika 13 Steven C. Dauber, Red Trilium Press, USA, izvor: S. Salamony, P. Thomas, D. Thomas: 1000 Artists' Books: Exploring the Book as Art, Quarry Books, USA, 2012.....	20
Slika 14 Guy Laramée, Canada, izvor: S. Salamony, P. Thomas, D. Thomas: 1000 Artists' Books: Exploring the Book as Art, Quarry Books, USA, 2012	21
Slika 15 „Artists who make pieces, Artists who do books“, 2008., izvor: https://www.designboom.com/art/noriko-ambe/ , dostupno 04.09.2020.	22

Slika 16 „Current – A Private Atlas: Gerhard Richter“, 2009., izvor: https://www.moma.org/collection/works/156614 , dostupno 04.09.2020.....	23
Slika 17 „CUT: Egon Schiele“, 2009., izvor: https://www.moma.org/collection/works/156615 , dostupno 04.09.2020.....	24
Slika 18 Prototip knjižice (1).....	25
Slika 19 Prototip knjižice (2).....	26
Slika 20 Postupak kidanja papira koji se kasnije usitnjavaju	27
Slika 21 Umakanje kalupa u vodu	28
Slika 22 Cijedenje viška vode sa kalupa.....	28
Slika 23 Stavljanje mrežice nakon skidanja okvira	29
Slika 24 Uklanjanje ostatka vode sa papira ručnikom.....	30
Slika 25 Izvlačenje preostale vode i ravnanje potencijalnih nepravilnosti nakon premještanja papira	30
Slika 26 Izgled suhog recikliranog papira.	31
Slika 27 Izrezani papir	32
Slika 28 Izgled finalne knjižice	33
Slika 29 Izgled finalne knjižice (poledina).....	34
Slika 30 Unutrašnjost knjižice (1)	35
Slika 31 Unutrašnjost knjižice (2)	35
Slika 32 Hrbat.....	36
Slika 33 Prikaz redosljeda papira knjižice sa stražnje strane	36
Slika 34 Rezbareni papir (1).....	37
Slika 35 Rezbareni papir (2).....	37
Slika 36 Prikaz teksture papira	38
Slika 37 Knjižica iznutra	38